

188 srdce. V těchž Chrámech francouzských píše: „Tomu, kdo přemítal nad propastmi života podvědomého, církev zůstává tím, co člověk našel nejsilnějšího a nejbezpečnějšího, aby do něho se vnesl pořádek.“

Také jeho nacionalism býval pomlouván jako šovinism. A také neprávem. Barrès zdůrazňoval, a nikoliv pokrytecky, stále a stále lidskost svého nacionalismu. Nežádal od něho nic více než obranu duševní tvorby od barbarů, od hrubé síly hmotné. „*Nous sommes des humains*,“ opakoval nejdnou. Nic dobytelského není opravdu v jeho nacionalismu. Když své já rozšířil z individuálního na hromadné, musil žádati pro ně totéž, co ukládá Filipovi Pod střechem barbarů. Nebylo pokrytectví v tom, chtěl-li vítězství Francie v zájmu světa i v zájmu civilizace. „Vpravdě,“ píše v Scénách a naukách nacionalismu, „přispěla Francie částí příliš značnou k ustavení civilizace, k zpřesnění a k rozšíření ideálu — jiným jazykem k ideji Boha —, aby každý svobodný duch nepokládal za nízkou kaprálskou představu, že Bůh, to jest směr uložený pohybům lidstva, má zájem na tom, aby byl zmenšen národ, který podstoupil křížové výpravy v citu emancipace a bratrství, který prohlásil Revoluci právo národů na sebeurčení.“

Ze zanedbané korespondence

O dopisech, na něž jsem neodpověděl, zdává se mně ve snech. Tu mívají podobu lidojedů překrásně tetovaných řeckou nebo častěji ještě nějakou orientální abecedou, mně úplně neznámou, a ozbrojených kyji; jimi na mne útočí, prohánějí mne po prériích, nutí mne přeplovati nebo přebrodití řeky, štvou mne k smrti. Kyj bývá někdy vyhocen ve velikou, krásně vysoustruhoanou kouli a to, jak jsem vypožoroval, u dopisů zvláště záleželých. A někdy odpoutá se taková koule od svého nosiče, ožije samostatným životem a udeří mne jako pružný gumový míč do hlavy. Sem tam mívá podobu měsíce nebo svítivého meteoru a úder bývá zvláště bolestivý. Probouzím se pak zpoceny strachem.

Tu sedám pak zvláště zkroušený k psacímu stolu a hledám dopis, který mne tak zmučil. Zahledím se do něho vyčítavě, ale on snese obyčejně můj pohled a vrátí mně ho: dvakrát trestající, dvakrát mstící. Tu nezbyvá než zamhouřit na chvíli zrak, otevřít kalamář, namočit péro a psát odpověď.

Předvířem prohnal mne tak ve snu list, na nějž jsem již úplně zapomněl. Ale sotva sednu ráno ke stolu, padne má ruka i můj zrak ihned na něj, ačkoliv byl jsem přesvědčen, musí ležet v zásuvce hodně u dna.

Je to nevzhledný list bílého jakoby pijavého papíru kvartového formátu potíštěný psacím strojem a podepsaný redakcí Střední školy. Jest datován v Praze dne 26. října 1922 a týče se problému velmi závažného, který má právo zajímat i veřejnost: „*slohové výuky na škole střední*“, abych užil jeho vlastních slavnostních slov.

„Je-li pravdivá věta,“ píše se tam, „že styl je člověk, že styl je nejvýmluvnějším projevem lidské osobnosti, potom problém slohové výuky na škole střední náleží k nejdůležitějším otázkám reformy středoškolské. Chceme proto jako vodítka pro chystané reformy české školy střední sebrati od českých spisovatelů beletristických i vědeckých osobní vzpomínky, co střední škola dala jejich stylistickému vývoji, a prosíme Vás, abyste...“ Slovem: anketa, jak reformovati „slohovou výuku“ na střední škole; a k ní máme my přispěti vzpomínkami na martyrium, které jsme přetrpěli, když nás učili na gymnasiu českému slohu... Měl jsem ty vzpomínky poslati do redakce Střední školy; ale protože termín, který mně byl uložen, již uplynul a protože má odpověď může snad zajímat i někoho, komu se nedostane do rukou tato revue, píši ji sem do denního listu.

Mám-li odpovědět na otázku, co „střední škola dala mému stylistickému vývoji“,

musím ke své velké radosti odpovéděti lakonickým: *nic*. A kdyby mně byla k tomu mému, mně samému značně záhadnému „stylistickému vývoji“ něčím přispěla, jsem přesvědčen, že by to bylo nestálo za starého čerta. Ale na štěstí, jak pravím, nedala nic; neboť můj t. zv. stylistický vývoj započal se od chvíle, kdy jsem pochopil, že se stylu není možno naučit.

Jsem bizarní potvůrka lidská: nikdy mne netěšilo nic z toho, čemu mne naučili druzí. Všecky poučky, vědomosti, zákony, zkušenosti druhých lezly mně od dětství s nesmírnou obtíží do hlavy; a čelival jsem s „neochvějným klidem“, jak říkával nebožtík politikus Herold, hejnu učitelů, kteří se mně je snažili s velikým úsilím vtlouci nebo nalíti do lebky. A podařilo-li se jim to, byl nedokonale a jen zlomkovitě, neměl jsem nic jiného na práci, než zapomenout jich při první příležitosti s chvatem a horlivostí lepší věci hodnými... A býti znova dokonalým nevědomcem na svůj vrub.

Co vím a umím — není toho ovšem mnoho — objevil jsem si sám, stvořil jsem si sám z nutnosti chvíle. Ne snad z nějakého kultu objevitelství, z justamentu, z pózy, nýbrž prostě proto, že *mi to bylo pohodlnější*. Pohodlnější a zábavnější nežli se učit — jsem totiž od přírody tvor nesmírně, snad bezmezně lenivý — bylo mně vynalézat a objevovat — vynalézat a objevovat ovšem nepatrnosti, ubohosti, třebas i směšnosti — a ovšem jen ve svém uzounekém literárním obůrku —, ale přece: objevovat a vynalézat. Přišla chvíle, kdy jsem musil něco napsat. *Musil*, pravím: byl tu vnitřní tlak, mučivé napětí. Dlouho odolávala má vrozená lenost, má vrozená trpnost a lhostejnost... můj fatalism nebo mé flegma nebo nevím, jak bych to nazval... Ale tlak rostl, napětí se stupňovalo, dosahovalo výše závratné. Chtěl jsem nechtěl *musil* jsem se ho zbavit, musil jsem jej vyvrhnout ze sebe, objektivovat ho, vyslovit ho, vrhnout ho na papír. A k tomu jsem si musil chtěl nechtěl nalézt pro něj tvar. Byl snad bédný, ubohý, směšný, chatrný, provisorní, chvílkový..., ale byl to přece tvar a *musil* býti mnou nalezen z tísne a potřeby chvíle, jež nesnášela již odkladu. Tak takový tramp, takový bosák, když má oznobenou nebo rozpraskanou nohu, již se jindy bosky vláčí prachem silnice, musí si vem kde vem shledat nějaký hadr nebo nějakou kůži a spichnout z nich něco, co se podobá více méně punčoše nebo bačkoře či botě... Je to *dura necessitas*. Je to nová varianta starého pořekadla: Nouze naučila Dalibora housti.

Byl jsem tedy sám svým Kolumbem... směšným, malinkým a ubohým. Plavil jsem se na nějakém polosbitém prkně ne přes oceán, nýbrž přes husí rybníček venkovský a objevil jsem ne Ameriku, nýbrž poličko mochen. Ale třebas byly výsledky takového života na vlastní vrub sebežalostnější, jako v tomto případě, doporučuji ho přece mladým literátům a umělcům jak jedině správný.

Na střední škole domnívali se, že nás naučí stylu tím způsobem, přinutí-li nás, abychom opakovali nějak, co jsme četli u více méně slavných autorů nebo co nám předřikali naši učitelé.

Přišel třebas učitel češtiny do třídy a napsal na tabuli křídou námět úkolu ať domácího, ať školního, t. zv. komposice. Napsal nějaký citát z básníka, třebas Čelakovského verše „Bujný oř jest mluva naše“ nebo nějaké pořekadlo nebo přísloví, třebas „Komu se nelení, tomu se zelení“. Vložil nám smysl takové sentence a dal nějaké příklady ze života nebo z dějin, jimiž se ilustrovala její pravdivost. Zapsali jsme si to všecko do sešitu a doma jsme to, jak jsme říkali, trošku rozvodnili:

přidali sem tam nějaké přídavné jméno nebo přemístili nějaké sloveso. Tak jsme vyráběli slohové úkoly na temata zcela nudná, ošuntělá a přímo hloupá à la „Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán“; ty různé *licně* — jara, léta, podzimu, zimy — *chrie*, *příměry* — na příklad mezi lesem a chrámem — *srovnání* (srovnávali jsme na příklad spolu dva pány tak úplně nám cizí, neznámé a konec konců lhostejné, jako byl Jiří Poděbradský a Matyáš Korvín). Nutili nás psáti parafráze na chválu stáří — prosím, nás hochy patnácti- nebo šestnáctileté! — podle Cicerona, který tu sám parafrázoval Platona z prvních stránek Politeie..., a kazili nás až do morku kostí: očkovoali nám kult básnické nebo rétorické fráze, kult hotového klišé... Dnes ještě sbíhá se mně slina opovržení v ústech, vzpomenu-li na tu bezduchovost.

Později nutili nás vyráběti cirátné feči na temata někdy přímo směšně fantastická: pamatuji se, že jsem volky nevolky musil padělati Rokycanu a odvracetí svým velmi nedokonalým uměním řečnickým Žižku, aby nerozbořil Prahu, krotití, druhý Orfeus, hněv starcův — všecko podle básně Svatopluka Čecha —, při čemž Žižku, zadumaného v hněvivé póze a probírajícího si pravici mohutnou bradu, představoval náš výtečný učitel češtiny prof. P. Dnes ještě cítím ten zvláštní pocit studu, který na mně vyrážel tehdy, když mne profesor nutil k tomuto nechutnému, hloupému, theatrálnímu výstupu. Byl jsem již natolik duševně vyspělý, že jsem se stydl i za něho.

Jindy zase musili jsme vytrhávatí jednotlivé věty z rozkošné Babičky a slepovatí z nich charakteristiku pana otce nebo myslivce. Byla to práce odporná, hloupá a neuzitečná, která měla jediný výsledek: zprotivila nám dokonale umělecké dílo, jež nám bylo předlohou. Cítil-li jsi záchvěv poesie při četbě na příklad Čechova Žižky, vyprchala jistě, když jsi byl nucen rozpouštěti jeho verše v průzu a přednášeti ji pak na podiu tváří a profesorovi.

Nikoli, pánové. Smím-li radit, nechte starého Buffona Buffonem — výrok jeho nemá ostatně toho smyslu, který se mu obyčejně dává — a z „výuky slohové“ nečítejte úhelný kámen reformy středoškolské.

Učiti stylu dříve, než jsi naučil žáka znáti život, rozuměti práci lidské a lidskému úsilí, uměti pozorovat a zadívat se, jest po mém skromném mínění pošetilé.

Neučte hochů krásnému nebo poetickému stylu četbou a rozbořem básníků, ani starých, ani moderních; nenaučíte jich ničemu jinému než duševní lenosti, která se maskuje jako pile a horlivost: přežvykování hotových frází, přelepování starých slepenců... Smím-li radit, vezměte hocha z třídy a zaveďte ho na pole nebo na louku nebo na dvůr a mlat, aby poznal všechny důležité práce hospodářské: orbu a setí a sečení louky a kosení obilí a mlácení jeho cepem nebo strojem. Ať nemá tajemství pro něho zařízení mlýna, postup, jakým z obilí vzniká mouka; sestupte s ním do dolů a uhelné jámy, pronikněte do huti, továren, skláren, skladišť, nemocnic, jatek, přístavů a nádraží; ať pozná člověka v práci i utrpení, řeč jeho svalu, jiskru jeho oka, pot jeho čela, jeho odvalu, důvtip, vynalézavost, vytrvalost, vznik tovarů a přesun zboží, komunikaci i výrobu, utrpení lidské, námahu lidskou i slávu lidskou ve vítězném díle! Začněte nejbližším a postupujte k vzdálenějšímu a složitějšímu. Vedte ho nejprve ke kováři, k ševci, k soustružníkovi, koželuhovi, tkalci, a všude mu ukažte typické, účelné, hospodárné pohyby takového řemeslníka, a v té účelnosti a hospodárnosti, v té funkční zákonnosti učte jej viděti krásu a styl..., neboť jinde jich není!

Tak naplníte jeho smysl, zabydlíte jeho paměť konkrétními jednotlivinami, živostí i obsažností věcí i typickou funkční krásou postojů a posunů života a jeho díla. A dáte mu zásobu výrazových prostředků, materiál jeho příští slohovosti; nemůže být stylu tam, kde není tohoto předchozího názorového, zrakového a možno-li i zkušenostního poznání života. Jako nemůže zpívat člověk němý, stejně tak nemůže básnit nebo jinak umělecky se vyslovit člověk nevidomý nebo nezkušený, který neprošel dílnou a tržištěm života.

Čtete s ním pak trochu velké — ale opravdu velké — básníky moderní a staré, ale neustále s tímto zřetelem, s tímto zorným úhlem: ukázati mu jejich krásu jako výraz tehdejších životních funkcí, jejich styl jako tehdejší život, jen zkamenělý, zmonumentalisovaný odstupem let...

Ale nenuťte a nesvádějte ho k literární nápodobě, k literárnímu tajrlitvívání a hračkárství, k literárním padělkům a ředinám.

Buďte klidní: až přijde jeho chvíle — až udeří jeho hodina *nutnosti* —, pod vysokým vnitřním tlakem nalezne pak jistě takový hoch svůj výraz a styl.

Šustovy Dějiny Evropy v letech 1812—1870

Čtu již několik dní s velikou rozkoší a radostí, která si žádá, abych se o ni podělil se svým čtenářstvem, knihu prof. Josefa Šusty, již vydal Vesmír a která má nadpis mnou právě citovaný. Taková kniha je přímo dobrodiním v zmítaném bouřlivém dnešku: širokých obzorů, přesná a určitá ve výraze, jasná a zdržlivá v soudě, spolehlivá jako poznání a průhledná jako dílo literární a umělecké, má v sobě zrovna protijed všem jedům dneška. Kniha prof. Šusty vypisuje — ale ne, to není pravé slovo: vyvolává před tvůj zrak — děje, lidi, postavy, činy světa, jehož jsme děti a dědici; a divadlo, které ti skýtá, jest stejně živé jako plastické. Jest radost sledovati pozorně, jak roste před tebou z jednotlivých soudů pečlivě odvážených celá atmosféra doby, celá rovnováha mas dějových, radost v podstatě táž, jakou pocituješ, když romanopisec nebo dramatik týčí před tebou určité typy lidské nebo rozvíjí vlys určité společnosti, určitou vrstvu společenskou, vtělenou do těch nebo oněch živých osob. Šusta dovede nejen sledovati rozvětvenou dynamiku děje, ale dovede i stanouti nad osobní a osobnostní složkou tohoto složitějšího dějství; vykreslit podobiznu veliké životné pravdivosti, životné plnosti a složitosti. Setkaná s jeho Václavem II. v jeho Dvou knihách českých dějin jest mně stejně nezapomenutelná jako setkaná s některou velikou figurou Balzacovou: stejný životný žár z nich na mne dýše. V přítomné knize musil se sice často spokojiti skizzou místo celým portrétem, ale i tak podává často na malé ploše mnoho.

Dějiny Evropy v letech 1812—1870 jsou jen první část moderních dějin světových; v druhém díle, píše autor v předmluvě, „rozšíří soustavně jeviště dějinné i na ostatní svět“ a podá i dějiny velikých států zámořských a vypíše cesty světové kolonizace, světového obchodu i průmyslu, což bude tak četba důstojná čtenáře opravdu moderního, odchovaného Waltem Whitmanem.

Francouzové mají krásnou sbírku Dějiny Francie pro všechny, redigovanou Funckem-Brentanem a vydávanou v nakladatelství Hachettově. Nejsou to diletantské, povrchní a špatně popularisující dějiny národní, jichž máme žel

v naší literatuře nejednu ukázkou; jest to soubor několika statných svazků, asi 7—8, v nichž různí odborníci vypisují děje středověku, renesance, století sedmnáctého, osmnáctého, revoluce i císařství s vědeckou znalostí i opravdovostí a literární úrovní vyhovující i velmi přísným požadavkům. Na konci každé kapitoly nalezneš tam spoustu základní literatury odborné, abys mohl po případě studovati dál a víc. Bývá mně radostí, jsem-li unaven příliš horlivou četbou moderní poesie nebo beletrie, zabrat se do takového svazku, oddychnouti si od horečného roztříštěného dneška, dáti se obejmouti a sevřiti klidným pásem širokého obzoru moře dnes již zkamenělého...

Šustova kniha vyvolala mně v myslí vzpomínku na tu francouzskou sbírku, již jsem také jako dílu jeho zavázán za mnoho. Šustova kniha má všechny ty vzácné literární ctnosti, s nimiž jsem se setkal tam.

Za Adolfem Heydukem

Zesnul tedy v osmdesátém osmém roce, on, druh Hála, který zemřel v polovině let sedmdesátých, on, druh Nerudy, který odešel na počátku let devadesátých... Přežil všechny a čněl do cizího vzduchu a do cizího pokolení dlouho jako přežitek jiné, cizí epochy. Takový člověk jest pak již víc než člověk — skoro pomník. Nese jména zemělých; a lidé připomínají si při něm více je než jeho.

Podivně mne dojmají vždycky tito dlouhoživci. Jedni — vlastní romantikové duchem — stvoří své dílo v mladých letech a pak již jen paběrkují celý život, žijí-li ještě po jeho vytvoření. Jiní — duchové reální, zemití nebo klasičtí — u nás Smetana nebo Neruda — odsunují jaksi své hlavní věci do dob zralého nebo naklánějícího se již mužství. Jsou, kdož odejdou dříve, než vyložili celý svůj krámk, jak říká Montaigne; jsou, kteří otálejí ještě, kdy již celý krám je sněden nebo utracen nebo sbalen do beden a uložen na vozy; jsou, kdož se hledají skoro celý život, a jsou, kteří opakují a rozřeďují svou trošku skoro celý život...

U básníků, jejichž drobná tvorba jest rozetřena skoro stejnoměrně po dlouhém spatíu časovém, jen zřídka se zdvíhají ze své úrovně vyššími výstřiky vzruchu a soustředění, jest na místě anthologie. Výběr z celého díla, pořízený z uměleckého zřetele, a jen z něho. Zhustit v jeden svazek, co básník rozptýlil do padesáti. Tím by se Heydukovi velmi prospělo v paměti budoucích.

Vzpomínám si na jeden charakteristický rys povahy Heydukovy, který kdosi zhustil v anekdotu. Jde v Praze ulicí Heyduk s nějakým svým přítelem. Náhle odtrhne se Heyduk od něho a vrhá se v ústrety třetímu pánovi, který přichází proti nim. Líbají se, potřásají si rukama, smějí se, vypyřádávají se jeden druhého na různé rodinné věci, a pak zase hubičky na obě tváře, nová stisknutí rukou, rozloučení. A Heyduk vrátí se k svému průvodčímu a zeptá se ho po chvíli náhle: Ty, nevíš, kdo byl vlastně ten pán, s kterým jsem se právě líbal?...

Byl to Heydukův optimismus, nazdařbůh se bratříčkůjící s celým světem, entusiasmus plápolavý, stále vznícený a skoro bezdůvodný a bezpředmětný, který tu byl parodován.

Ale, myslím-li dnes na to, není ta historka ani tak směšná, jako jímavá. Není v ní něco velmi čistého a lidského? A neměl by každý z nás — zvláště z těch, kdož